

УДК 657.656.823

Лучик Г.М.

*асистент кафедри обліку, аудиту і економічного аналізу
Буковинського державного фінансово-економічного університету*

МОДЕЛЬ ОЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА У СИСТЕМІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

У статті розкрито поняття «модель» та система показників оцінки діяльності підприємства. Розроблено модель оцінки діяльності підприємства у системі управління для обробки облікової звітної інформації методами економічного аналізу. У системі корпоративного управління така модель зможе виконувати такі функції: основну – інформаційну, а також оціночну, контрольну, забезпечення прозорості господарської діяльності, стабілізуючу, пошуково-прогностичну, методологічну. Запропоновано схему моделі оцінки діяльності підприємства у системі прийняття управлінських рішень.

Ключові слова: модель, моделювання, обліково-аналітичне забезпечення, управлінське рішення, система управління.

Лучик Г.Н. МОДЕЛЬ ОЦЕНКИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ В СИСТЕМЕ ПРИНЯТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ

В статье раскрыты понятие «модель» и система показателей оценки деятельности предприятия. Разработана модель оценки деятельности предприятия в системе управления для обработки учетной отчетной информации методами экономического анализа. В системе корпоративного управления такая модель сможет выполнять следующие функции: основную – информационную, а также оценочную, контрольную, обеспечение прозрачности хозяйственной деятельности, стабилизирующую, поисково-прогностическую, методологическую. Предложена схема модели оценки деятельности предприятия в системе принятия управленческих решений.

Ключевые слова: модель, моделирование, учетно-аналитическое обеспечение, управленческое решение, система управления.

Luchyk G.M. MODEL EVALUATION OF THE ENTERPRISE IN THE DECISION-MAKING

The article deals with the notion of «model» and a system of indicators to measure the enterprise. The model evaluation of enterprise system management for processing accounting reporting methods of economic analysis. In corporate governance, such a model can perform the following functions: basic – information and evaluation, oversight, transparency of economic activity, stabilizing, search and predictive, methodological. The scheme evaluation model of the enterprise in the decision-making.

Keywords: model, modeling, accounting and analytical support, managerial decision management system.

Постановка проблеми. Система управління передбачає прийняття управлінського рішення суб'єктом управління, а управлінський процес, у свою чергу, неможливий без взаємодії суб'єкта управління з об'єктом управління з приводу обміну між ними інформаційними потоками. Якісний рівень таких взаємовідносин відображається у вигляді результатів, отриманих на основі прийняття управлінських рішень. Однак результат може бути як позитивним, так і негативним. Тільки систематизована відповідним чином інформація дасть можливість керівнику визначити ефективність системи управління на підприємстві. Систематизація та узагальнення інформації проявляються через побудову моделі, за допомогою якої можливо оцінити діяльність конкретного об'єкта управління, а за отриманими результатами прийняти відповідні ефективні управлінські рішення.

Основною метою забезпечення функціонування системи управління є прийняття ефективних управлінських рішень. Для забезпечення виконання цієї мети необхідно змоделювати і отримати таке рішення. При моделюванні ефективного управлінського рішення аналізу господарської діяльності підлягає сама модель. Система управління повинна сама адаптуватися до системи економічного аналізу та сформувати індивідуальну модель для кожного окремого суб'єкта господарювання відповідно до сфери його діяльності. Кожен управлінець, виходячи з цього, формує та буде власну модель прийняття ефективного управлінського рішення на основі системи результативних показників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання систематизації, узагальнення інформації та оцінки діяльності підприємства з позиції прийняття ефективних рішень у системі управління розкрито зарубіжними та вітчизняними вченими, а саме: Л.К. Глиненко, І.О. Гулай, В.В. Євдокимов,

Р.О. Костирко, В.Г. Коренев, Е.В. Лужко, В.А. Ножнов, О.В. Олійник, М.С. Пушкар, А.П. Савченко, І.В. Сіменко, Н.Г. Чумаченко та інші. Однак нерозкритим залишилося питання моделювання системи показників оцінки діяльності підприємства для прийняття ефективного управлінського рішення.

Постановка завдання. Необхідно розробити модель оцінки діяльності підприємства у системі управління для обробки облікової звітної інформації методами економічного аналізу. У системі корпоративного управління така модель зможуть виконувати такі функції: основну – інформаційну, а також оціночну, контрольну, забезпечення прозорості господарської діяльності, стабілізуючу, пошуково-прогностичну, методологічну.

Виклад основного матеріалу. Модель (рос. модель, англ. model, нім. modelln, фр. modèle, від лат. Modulus – «міра, аналог, зразок») – відтворення чи відображення об'єкту, задуму (конструкцій), опису чи розрахунків, що відображає, імітує, відтворює принципи внутрішньої організації або функціонування, певні властивості, ознаки чи(та) характеристики об'єкта дослідження чи відтворення (оригіналу) [3, с. 15].

Модель – опис об'єкта (предмета, явища або процесу) на будь-якій формалізованій мові, складений з метою вивчення його властивостей. Такий опис особливо корисний у випадках, коли дослідження самого об'єкта ускладнене або фізично неможливе [4, с. 101].

Найчастіше в ролі моделі виступає інший матеріальний або уявний об'єкт, що замінює в процесі дослідження об'єкт-оригінал. Процес побудови моделі називається моделюванням [5, с. 17].

Модель – це деякий спрощений заміник реального об'єкту або системи. Модель відтворює тільки необхідні у конкретній ситуації характеристики оригіналу [6, с. 16].

При складанні інформаційної моделі потрібно не тільки обрати ознаки об'єкта, які в неї будуть включені, але й вирішити, як буде організована інформація в пам'яті комп'ютера. Адже щоб даними можна було скористатися, вони не повинні бути «повалені в купу», їх необхідно якимось чином впорядкувати [7, с. 102].

Існуючі інформаційні моделі бухгалтерського обліку та звітності, побудовані за міжнародними та національними стандартами, містять відмінності як утворюючих їх елементів, так і визначення однакових елементів. А також мають особливості і критерії визнання елементів, у тому числі елементів та статей фінансової звітності, різні бази облікових оцінок. Це у свою чергу зумовлює різний обсяг інформації та відповідну кількісну обмеженість суб'єктів, які надають та використовують інформацію, об'єктів, щодо яких надається і розкривається інформація тощо, та різні ступені якості інформації щодо існуючих взаємозв'язків між суб'єктами та об'єктами локальних і міжнародних систем бухгалтерського обліку. Таким чином, різні моделі утворюють різні межі якості та повноти інформації про існуючі взаємозв'язки і взаємовідносини в процесі господарювання. Але кожна облікова інформаційна модель містить і тим самим встановлює межу кількості (обсягу) та якості елементів відповідної обліково-аналітичної системи [8, с. 45].

У свою чергу, застосування єдиних принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності дає можливість встановити єдині для всіх облікових моделей критерії як формування, так і розкриття облікової інформації у процесі здійснення глобальної бізнесової діяльності. Тобто за допомогою такого інструмента дослідження, як принципи встановлюються єдині критерії визначення межі якісних і кількісних характеристик обліково-аналітичної інформації. Тому у наукових дослідженнях обліку та звітності на початку ХХІ століття інформаційні моделі бухгалтерського обліку і фінансової звітності стають важливим інструментом розвитку теорії й практики. Одночасно теоретично побудовані на єдиних принципах моделі бухгалтерського обліку і звітності, де безпосередньо знайшли відображення особливості формування і відтворення обліково-аналітичної інформації, шляхом єдиного методологічного забезпечення впливають на розвиток теорії і практики системи внутрішнього контролю, аудиту, планування, економічного аналізу, тобто інших складових єдиного забезпечення ефективного відтворення глобальної бізнесової діяльності. Поступово на практиці розробка на основі принципів конкретних моделей бухгалтерського обліку та звітності утворює методологічну основу механізму розробки стандартів або процесу стандартизації не тільки обліку і звітності, а й у цілому корпоративного управління. Для побудови оптимальної моделі необхідно, щоб система обліку та система аналізу функціонували на такому рівні, що забезпечував би обліково-аналітичної інформацією, яка відповідає всім вимогам, зазначеним вище у розділі І. Тобто формування облікових даних повинно бути в залежності від задоволення інтересів користувачів інформації. Інформація, яку отримує користувач, також підлягає оцінці на предмет того, наскільки вона може забезпечити розв'язання конкретних задач, які він вирішує.

На основі проведених досліджень можна проаналізувати діяльність підприємства за допомогою таких груп показників:

1) оцінка майнового стану;

- 2) ліквідності та платоспроможності;
- 3) фінансової стійкості;
- 4) прибутковості (рентабельності).

У результаті можливо сформувавши модель прийняття управлінського рішення, яке, у свою чергу, повинно забезпечити позитивний результат.

Для характеристики майна насамперед слід розрахувати коефіцієнт мобільності:

$$K_m = \text{Voa} / \text{Vm}, \quad (1.1)$$

де K_m – коефіцієнт мобільності;
 Voa – вартість оборотних активів;
 Vm – вартість усього майна.

Наступними важливими показниками для оцінки майнового стану є такі коефіцієнти, як коефіцієнт зносу та придатності.

Коефіцієнт зносу основних засобів характеризує стан та ступінь зносу основних засобів і розраховується як відношення суми зносу основних засобів до їхньої первісної вартості:

$$K_z = \sum \text{Зоз} / \text{ПВоз}, \quad (1.2)$$

де K_z – коефіцієнт зносу;
 $\sum \text{Зоз}$ – сума зносу основних засобів;
 ПВоз – первісна вартість основних засобів.

Важливу роль відіграє також коефіцієнт придатності:

$$K_p = 1 - K_z, \quad (1.3)$$

де K_p – коефіцієнт придатності;
 K_z – коефіцієнт зносу.

Коефіцієнт придатності основних засобів показує, яка частина основних засобів придатна для експлуатації у процесі господарської діяльності. Позитивною є ситуація, коли в динаміці цей показник збільшується [9, с. 301].

Виробництво продукції здебільшого залежить від ефективності використання основних виробничих засобів. Найважливішими узагальнюючими показниками ефективності використання основних засобів є фондівдача і фондомісткість. Фондовіддача характеризує виробництво продукції на одиницю середнього обсягу основних засобів за період, що аналізується. Фондомісткість – показник, обернений показнику фондівдачі. При розрахунку фондівдачі можуть розраховуватися як вартісні, так і натуральні вимірники обсягу продукції та основних засобів. Проте застосування натуральних вимірників можливе тільки у галузях, що випускають один вид продукції. Тому в переважній більшості галузей промисловості, які виробляють широкий асортимент продукції, показник фондівдачі (ФВ) розраховують на базі вартісних вимірників за формулою:

$$\text{ФВ} = \text{П} / \text{ОЗсер.}, \quad (1.4)$$

де П – обсяг продукції у вартісній оцінці (товарна продукція), ОЗсер. – середньорічна вартість основних засобів.

Між фондівдачею і більшістю факторів її зміни немає прямого (детермінованого) зв'язку. Тому при проведенні факторного аналізу фондівдачі необхідно використовувати як детерміновані, так і стохастичні факторні моделі із застосуванням економіко-математичних методів. Під час аналізу поряд з показником загальної фондівдачі вираховується фондівдача активної частини основних засобів (машин та устаткування). Зв'язок між цими показниками фондівдачі такий:

$$\text{ФВ} = \text{ПВ} * \text{ФВа}, \quad (1.5)$$

де ФВ – фондівдача основних засобів, ПВ , ФВа – відповідно, питома вага і фондівдача активної частини основних засобів.

Ліквідність підприємства, як відомо, можна оперативніше визначити за допомогою коефіцієнтів ліквідності. Коефіцієнти ліквідності можуть бути різними за назвою, але сутність їх в основному однакова як на українських підприємствах, так і в зарубіжних фірмах та компаніях, і основними з них є: Загальний коефіцієнт ліквідності (коефіцієнт покриття, коефіцієнт поточної ліквідності) дає загальну оцінку платоспроможності підприємства і розраховується за формулою:

$$Кз.л. = ОА/ПЗ, \quad (1.6)$$

де Кз.л. – коефіцієнт загальної ліквідності;

ОА – оборотні активи;

ПЗ – поточні зобов'язання.

Він показує, скільки гривень поточних активів підприємства припадає на одну гривню поточних зобов'язань. Коефіцієнт швидкої ліквідності – цей коефіцієнт за смисловим значенням аналогічний коефіцієнту покриття, тільки він обчислюється для вузького кола поточних активів, коли з розрахунку виключено найменш ліквідну їх частину – виробничі запаси. Він обчислюється

так:

$$Кш.л. = ГК + ПФІ + ДЗ / ПЗ, \quad (1.7)$$

де Кш.л. – коефіцієнт швидкої ліквідності;

ГК – грошові кошти;

ПФІ – поточні фінансові інвестиції;

ДЗ – дебіторська заборгованість.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності визначається за формулою:

$$Кабс.л. = ГК + ПФІ / ПЗ, \quad (1.8)$$

де Кабс.л. – коефіцієнт абсолютної ліквідності.

Цей коефіцієнт показує, яку частину короткострокових позикових зобов'язань можна за необхідності погасити негайно.

Після загальної характеристики фінансового стану і його зміни за звітний

період наступним важливим завданням аналізу фінансового стану є дослідження показників фінансової стійкості. Коефіцієнт автономії розраховується як відношення власного капіталу підприємства до підсумку балансу підприємства і показує питому вагу власного капіталу в загальній сумі коштів, авансованих у його діяльність:

$$Кавт. = ВК / ВБ, \quad (1.9)$$

де Кавт. – коефіцієнт автономії;

ВК – власний капітал;

ВБ – валюта балансу.

За умови високого значення цього показника підприємство буде більш фінансово стійким, стабільним і незалежним від зовнішніх кредиторів. Тобто частка власного капіталу повинна бути достатньо великою, нижня межа – 0,6.

Наступним показником, який характеризує фінансову стійкість підприємства, є коефіцієнт фінансової залежності. Цей коефіцієнт є зворотним до коефіцієнта автономії.

$$Кфін.з. = ПК / ВБ, \quad (1.10)$$

де Кфін.з. – коефіцієнт фінансової залежності;

ПК – позиковий капітал.

Зростання цього показника означає збільшення частки позичених коштів у фінансуванні підприємства. Якщо його значення наближається до одиниці, то це означає, що власники повністю фінансують своє підприємство.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності:

$$Км = ВОК / ВК, \quad (1.11)$$

де Км – коефіцієнт маневреності;

ВОК – власні оборотні кошти.

Значення цього показника може змінюватися залежно від структури капіталу і галузевої приналежності підприємства, однак, нормативним вважається значення від 0,5.

Коефіцієнт співвідношення власних і залучених коштів є найбільш загальною оцінкою фінансової стійкості підприємства:

$$Квл./зал.кошт. = ЗК / ВК, \quad (1.12)$$

де Квл./зал.кошт. – коефіцієнт співвідношення власних і залучених коштів.

ЗК – залучені кошти;

ВК – власний капітал.

Як видно з розрахунків, коефіцієнт концентрації позичкового капіталу і коефіцієнт автономії за відповідний рік дорівнюють у сумі 1. Для оцінки ефективності господарської діяльності використовуються показники ефективності – доходності чи прибутковості його капіталу, ресурсів чи продукції. Показники рентабельності є відносними характеристиками фінансових результатів і ефективності діяльності підприємства.

При аналізі виробництва показники рентабельності використовуються як інструмент інвестиційної політики і ціноутворення. Вони більш повно, ніж прибуток, характеризують кінцеві результати господарювання, тому що їх величина показує співвідношення між наявними та використаними ресурсами:

$$Pa = (ЧП / СВА) * 100\%, \quad (1.13)$$

де Pa – рентабельність активів (загальна рентабельність виробництва);

ЧП – чистий прибуток;

СВА – середньорічна вартість активів.

Нормативним значенням цього показника вважається не менше 20%.

Таблиця 1.1

Модель оцінки показників діяльності підприємства у системі прийняття управлінських рішень

№ з/п	Групи показників оцінки фінансово-господарської діяльності підприємств	Рівень виконання показника згідно нормативного значення (так/ні)
Оцінка майна:		
1.	коефіцієнт мобільності	
2.	коефіцієнт зносу	
3.	коефіцієнт придатності	
4.	фондовіддача	
5.	фондомісткість	
Ліквідність і платоспроможність:		
6.	загальна ліквідність	
7.	швидка ліквідність	
8.	абсолютна ліквідність	
Фінансова стійкість:		
9.	коефіцієнт автономії	
10.	коефіцієнт фінансової залежності	
11.	коефіцієнт маневреності власних коштів	
12.	коефіцієнт співвідношення власних і залучених коштів	
Рентабельність (прибутковість):		
13.	рентабельність активів	
14.	рентабельність власного капіталу	
15.	рентабельність виробництва	
16.	рентабельність продажу	
Разом		

Рентабельність власного капіталу показує ефективність використання власного капіталу:

$$R_{вк} = (\text{ЧП} / \text{СВВК}) * 100\%, \quad (1.14)$$

де $R_{вк}$ – рентабельність власного капіталу;

ЧП – чистий прибуток;

СВВК – середньорічна вартість власного капіталу.

Рентабельність відображає ефективність виробництва продукції та її продажу відповідно:

$$R_{п} = (\text{ПР} / \text{ВР}) * 100\%, \quad (1.15)$$

де $R_{п}$ – рентабельність продукції;

ПР – прибуток від реалізації;

ВР – виручка від реалізації.

$$R_{пр} = (\text{ПР} / \text{СРП}) * 100\%, \quad (1.16)$$

де $R_{пр}$ – рентабельність продажу;

ПР – прибуток від реалізації;

СРП – собівартість реалізованої продукції.

Отже, на основі вищезазначеної системи показників можна побудувати модель, яка дасть можливість оцінити фінансові результати та фінансовий стан підприємства та спрогнозувати ефективність прийнятого на основі результатів аналізу управлінського рішення (табл. 1.1).

Сформована модель оцінки діяльності підприємства у системі прийняття управлінських рішень дає можливість зробити такі висновки щодо отриманих результатів за відповідними розрахунками:

«15–16» виконаних показників – фінансовий стан стабільний, підприємство є платоспроможним та прибутковим, прийняте рішення на основі даних розрахунків є високоефективним;

«13–14» виконаних показників – фінансовий стан підтримується на стабільному рівні, підприємство, ймовірно, є ліквідним та платоспроможним, прийняте рішення на основі даних розрахунків є ефективним;

«10–12» виконаних показників – фінансовий стан відносно стабільний, прийняте рішення на основі даних розрахунків є малоефективним;

«1–9» виконаних показників – фінансовий стан є мало стабільним, підприємство з низькою ліквідністю та платоспроможністю, фінансово нестійке, прийняте рішення на основі даних розрахунків є неефективним.

Виходячи з вищезазначеного, можна підвести підсумки, побудувавши роботу системи управління та функціонування підприємства схематично:

Висновки. Отже, на основі оцінки діяльності підприємства за допомогою таких груп показників: як оцінка майнового стану, ліквідності та платоспроможності, фінансової стійкості, прибутковості (рентабельності) нами сформовано модель оцінки прийняття ефективно управлінського рішення. В умовах нормального функціонування підприємство, яке є фінансово стабільним, платоспроможним та ліквідним, забезпечує системі управління такі результати фінансово-господарської діяльності, що дають можливість системі приймати ефективні управлінські рішення. Однак у випадку погіршення фінансового стану підприємства, втрати прибутковості та платоспроможності прийняття ефективного рішення зводиться до нуля. У такому разі необхідно забез-

Рис. 1.1. Схема модель оцінки діяльності підприємства у системі прийняття управлінських рішень

Джерело: авторська розробка

печувати прийнятне для системи управління функціонування системи економічного аналізу з умовою підвищення ефективності її діяльності. Таким чином, можна стверджувати, що в разі прийняття за результатами проведеного аналізу господарської діяльності неефективного рішення ми повертаємося до системи аналізу з метою усунення недоліків та її удосконалення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Глиненко Л.К. Проектирование организационных структур управления / Л.К. Глиненко, Е.В. Лужко. – К.: Нора-Друк, 2005. – 728 с.
2. Гулай І.О. Теоретичні аспекти оцінки ефективності системи фінансового контролю на підприємстві / І.О. Гулай – Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». – 2013. – № 8. – С. 120-125.
3. Євдокимов В.В. Моделювання в бухгалтерському обліку: філософський аспект / В.В. Євдокимов. // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – 2003. – № 3(25). – С. 75-80.
4. Концептуальні засади управління підприємством як економічною системою: монографія / За заг. ред. к.е.н., доцента В.О. Коюди. – Харків: Вид. ХНЕУ. – 2007. – 416 с.
5. Костирко Р.О. Контроль і аналіз в системі управління економічним потенціалом господарюючого суб'єкта: методологія і організація: монографія / Р.О. Костирко. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 728 с.
6. Ножнов В.А. Модель навчального курсу: збірник праць наукової конференції ІТО-2009 / В.А. Ножнов – К., 2009. – 120 с.
7. Олійник О.В. Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін: [монографія] / О.В. Олійник – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 653 с.
8. Пушкар М.С. Ідеальна система обліку: концепція, архітектура, інформація: [монографія] / М.С. Пушкар, М.Г. Чумаченко. – Тернопіль: Карт-бланш, 2011. – 336 с.
9. Сіменко І.В. Якість процесу прийняття управлінських рішень: визначення етапів та послідовності аналітичних процедур [Електронний ресурс] / І.В. Сіменко. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua. – 2010. – С. 45-53.
10. Чумаченко Н.Г. Принятие решений в управлении производством / Н.Г. Чумаченко, А.П. Савченко, В.Г. Коренев. – К.: «Техніка», 1978. – 192 с.